

DOI 10.31558/2617-0248.2023.8.16

УДК 327.3.069.21(438)

РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОЛЬЩІ НАПРИКІНЦІ ХХ ст.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1637-175X>

Окуньовська Ю. В., к. політ. н., доцент Донецького національного університету імені Василя Стуса

У даній статті досліджуються передумови та причини активізації ТА розвитку громадських організацій у Польщі наприкінці ХХ ст. в контексті розвитку громадянського суспільства. Основним питанням даного дослідження є висвітлення ролі та місця громадських організацій «третього сектору» у польському суспільстві, крізь призму їхнього впливу на процеси демократизації, реформування держави, та встановлення контактів з провідними міжнародними європейськими організаціями.

Під час дослідження було розглянуто організаційні засади діяльності громадських організацій Польщі, в контексті трансформації політичної системи. Проаналізовано джерела та літературу з даної теми. Досліджено особливості процесу реєстрації організацій та оформлення їх діяльності. Розглянуто процес становлення громадського суспільства у відповідності до законодавчої бази Польщі та Європейського Союзу, у контексті євроінтеграційного поступу.

Дана стаття розкриває особливості розвитку громадських організацій у період трансформації Польщу та обрання курсу на євроатлантичну інтеграцію. У контексті цього, було досліджено перші громадські організації, що орієнтувалися на європейські цінності. Провідними організаціями даного періоду було визначено наступні: Польська Фундація ім. Роберта Шумана, Фундація ім. Стефана Баторего, Фонд розвитку місцевої демократії, Центр громадянської освіти, Польська Рада європейського руху, Малопольський форум європейської освіти, Асоціація "Про-Європа".

Аналіз діяльності громадських організацій показав, що основними напрямками активізації діяльності громадських організацій стали: інформаційний, просвітницький, фінансової діяльності, що був спрямована на підтримку і популяризацію польської держави, як майбутнього члена Європейського Союзу.

Ключові слова: громадські організації, громадянське суспільство, «третій сектор», євроінтеграція, міжнародні фонди.

Okun'ovs'ka J. V. Development of public organizations in Poland at the end of the 20th century

The article studies the causes and reasons of enhancing the activity of NGOs in Poland in the 90-s of the 20th century in the context of civil society development.

The key issue of this research is highlighting the role and place of NGOs and "the third sector" in the Polish society in terms of their influencing the processes of democratization, reforming the state and establishing the contacts with the leading international European organizations.

During the study, the organizational principles of the activities of public organizations in Poland were considered, in the context of the transformation of the political system. Sources and literature on this topic were analyzed. Peculiarities of the process of registration of organizations and registration of their activities have been studied. The process of formation of civil society in accordance with the legislative framework of Poland and the European Union, in the context of European integration progress, is considered.

This article reveals the peculiarities of the development of public organizations during the period of Poland's transformation and the choice of a course for Euro-Atlantic integration. In this context, the first public organizations focused on European values were studied. The following were identified as the leading organizations of this period: Polish Foundation named after Robert Shuman, Foundation named after Stefan Batorego, the Foundation for the Development of Local Democracy, the Center for Civic Education, the Polish Council of the European Movement, the Lesser Poland Forum of European Education, the "Pro-Europe" Association.

The analysis of the activity of public organizations showed that the main directions of activation of the activities of public organizations were: informational, educational, financial activities aimed at supporting and popularizing the Polish state as a future member of the European Union.

Keywords: public organizations, civil society, "third sector", European integration, international funds.

Постановка проблеми. Діяльність громадських організацій Польщі охоплює багато сфер, включаючи економічний розвиток, освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, культуру, права людини та екологію. Впродовж свого існування польські громадські організації, намагаючись дотримуватися міжнародної солідарності, пам'ятаючи про правову та фінансову допомогу, надану країнами Західної Європи польській громаді протягом довготривалого процесу реформування суспільства та євро-інтеграційного шляху.

Метою статті є вивчення та аналіз факторів, що сприяли розвитку діяльності громадських організацій Польщі в наприкінці ХХ ст.

Для досягнення поставленої мети передбачено реалізацію таких наукових завдань: дослідження передумови активізації діяльності громадських організацій; аналіз правового та фінансового підґрунтя функціонування «третього сектору»; визначення провідних громадських організацій Польщі, що стали основою формування громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Проведення демократичних парламентських виборів у червні 1989 року і створення нового демократичного уряду на чолі з Т. Мазовецьким, кардинально змінили суспільно-політичний устрій. Розпочалися незворотні економічні перетворення, реформи адміністративної системи і місцевого самоврядування. Саме цими діями були закладені підвалини для формування громадянського суспільства, що яскраво було виражені у діяльності громадських організацій.

Значну роль в активізації та поширенні громадянського руху в Польщі відіграв досвід європейських країн. На думку, співробітництва НАН України, О. Клименко, активну міжнародну діяльність започаткував суспільно-політичний рух «Солідарність» у 1980-х роках. Діяльність у такому напрямку сприяла зміцненню «третього сектору» в самій країні та налагодженню тісних контактів між демократично спрямованою елітою сусідніх країн, а саме серед країн Східної Європи. Такі організації, як Карта, Хельсінський комітет, Товариство Помост, Польсько-Чесько-Словацька Солідарність легалізували свою роботу, стаючи в такий спосіб першою платформою, на котрій безпосередньо вирішувалися завдання щодо взаємодії людей, які проживали у прикордонних областях [3, с.60].

Значна кількість даного роду організацій сконцентрували зусилля навчання та інформування польського суспільства стосовно життя в демократичній країні з вільною ринковою економікою та міцним громадянським сектором.

Ще початку 90-х рр. процеси демократизації суспільства досягли певного зрушення, що сприяли інтеграції Польщі з політичними і господарськими структурами євроатлантичних союзів. Йшлося, перш за все, про Північноатлантичний Пакт (НАТО) і Європейський Союз. Намагаючись зайняти впливову позицію на континенті та й у світі, відповідну географічному її розташуванню, господарському та економічному потенціалу, а також посилити геополітичну вагу, Польща активно включилася у діяльність регіональних, європейських та міжнародних об'єднань.

У зв'язку з тим, що суспільство активізувалось, поставала необхідність правового регулювання діяльності громадських організацій. Законодавча база з даного питання надзвичайно широка. На вищому рівні, тобто в Конституції, гарантовано право на об'єднання. Загальні положення про громадські об'єднання, а також порядок їх реєстрації зазначені в Законі III Речі Посполитої «Про громадські об'єднання» від 07.04.1989 року, а важливі зміни, що стосуються статусу громадських організацій внесені 10.01.1996 року [10]. У цьому законі зазначено, що об'єднання є «інструментом» для реалізації громадських свобод, які визначені Конституцією, Загальною декларацією прав людини та Міжнародним пактом про громадські і політичні права.

Існує і нижчий рівень внутрішніх документів, де описуються правила і принципи повсякденної роботи організації, до них належать: статuti та регламенти [7].

Зокрема, чіткого визначення вимагали питання пов'язані з фінансовим забезпеченням діяльності громадських організацій, форм участі громадян в об'єднаннях даного роду, питанням зовнішнього і внутрішнього контролю, масштабів діяльності представників «третього сектору».

Щодо фінансування діяльності неурядових організацій Польщі, то вона контролювалась двома основними законами: «Про податок з прибутку фізичних осіб» від 26 липня 1991 р., «Про прибуток юридичних осіб» від 15 лютого 1992 р. [11;12]

Польська дослідниця М. Załuska вказує, що основними джерелами фінансування діяльності організацій в Польщі були: кошти з державного бюджету, кошти з бюджету муніципалітету, кошти закордонних фондів, кошти від економічної діяльності, яка не заборонялась законом, кошти від масових заходів, членські внески, меценатство, статутні капітали організацій [4,с.127].

Окрім правового та фінансового підґрунтя діяльності громадських організацій, значна роль відводиться взаємодії з державним сектором, що регламентується значною кількістю законодавчих і підзаконних актів, а саме закони «Про громадські об'єднання», «Про фонди» та «Про доступ до інформації». [10].

На даний час, політику національного уряду у сфері розвитку громадянського суспільства та взаємодії органів державної влади з громадськими організаціями визначають не політичні документи, а закон «Про суспільно корисну діяльність та волонтерство», який у країні вважають «конституцією громадських організацій» [13].

В європейській практиці документи, які регулюють співробітництво державного та недержавного секторів, характеризують певний етап розвитку відносин між владою й громадськими організаціями. Саме

ухвалення різними державними інституціями стратегічних документів із питань підтримки діяльності «третього сектору», а також створення умов для розвитку механізмів та інструментів їх реалізації демонструють позицію офіційної влади щодо ролі громадянського суспільства.

На думку польського дослідника В. Збігнева, взаємодія між урядовим та громадським секторами в Польщі була досить слабкою, що було пов'язано з відсутністю детального плану співпраці, не об'єктивністю бачення місця та ролі «третього» сектору в кампаніях уряду, недостатньою фінансовою підтримкою [2, с.87].

Польські громадські організації, впродовж досліджуваного періоду, розвивалися нерівномірно, такі дані наводить польський соціолог М. Римша. За його словами, різкий темп зростання кількості громадських організацій зафіксований протягом 1989-1992 років. У цьому ж 1992 р. спостерігається спад громадянської активності польського суспільства, що тривав до 1993 р. [5, с.5].

Вивчаючи науково-просвітницьку діяльність було визначено, що активно створювалися недержавні школи та фонди, що підтримували державні навчальні заклади, стипендіальні програми, гранти, результатом яких стала популяризація й розвиток, в першу чергу польської науки. Серед найактивніших громадських організацій, що займалися питанням науки і просвіти з 1990 р., потрібно назвати: Фонд Польсько-Чехо-Словацької Солідарності [8], Хельсінкський фонд з прав людини в Польщі [9].

Результати досліджень показують, що з точки зору популярності визначених сфер діяльності, польський громадський сектор протягом 1989-2004 років практично не змінювався.

Загалом проводилася інформаційна, просвітницька, фінансова діяльність, спрямована на підтримку і популяризацію польської держави, як майбутнього члена Європейського Союзу.

За даними польської асоціації «Вілла Деціус» можна зробити висновок, що основним завданням польських громадських організацій було: надання допомоги на розвиток суспільства, сприяння демократії, подолання упереджень та стереотипів, міжнародна співпраця в галузі культури та освіти. [1]

Дані ініціативи підтримувалися такими міжнародними організаціями та фондами, як: USAID, Вишеградський фонд, ЄС, Know How Fund, Фонд Сороса.

В Польщі наприкінці ХХ ст. діяло багато громадських організацій, що займалися довгостроковою проблематикою європейської інтеграції. Серед них: Польська Фундація ім. Роберта Шумана, Варшава; Фундація ім. Стефана Баторего, Варшава; Фонд розвитку місцевої демократії, Варшава; Центр громадянської освіти, Варшава; Польська Рада європейського руху, Варшава; Малопольський форум європейської освіти, Краків; Асоціація «Про-Європа», Варшава.

Український науковець В. Білецький у своїй праці «Третій сектор», як основа громадянського суспільства» акцентує увагу на тому, що вище названі організації співпрацювали з недержавними «мозковими центрами», а саме з Інститутом досліджень основ демократії, Інститутом польської політики, Інститутом приватного підприємництва і демократії, Міжнародним центром розвитку демократії, Фондом підтримки місцевої демократії, Гданським інститутом ринкової економіки, Дослідницьким центром ім. Адама Сміта, Фондом CASE – Центром соціальних та економічних досліджень, Інститутом сталого розвитку. Що в результаті здійснювало позитивний вплив на розвиток громадянського суспільства в цілому [6, с.69].

Кожна організація передбачала виконання певної програми розвитку та фінансування. Головною цінністю та метою перших програм ЄС в Польщі, була демократизація. Різноманітні програми, навчання і фінансування ЄС були націлені на конкретну модель «третього сектора» – модель виконавця послуг, надання яких є обов'язком громадської влади. Як і в громадських організаціях державного значення, так і у проєвропейських організаціях, головне місце займав організаційно-правовий аспект, на який і орієнтувалася їхня інформаційна діяльність.

Правова основа була зумовлена підписанням Європейської угоди (або Угоди «Про асоціацію») між Польщею та ЄС в 1991 р., що і розпочала політичний діалог з приводу інтеграції Польщі до об'єднаної Європи [13]. Відповідно до Європейської угоди Польща взяла на себе зобов'язання наблизити своє законодавство до законодавства Європейського Союзу, що зумовило прийняти понад 180 законів, які підпорядковували польське законодавство до вимог ЄС. Прийняття такої великої кількості законів впливало на інтереси різних економічних і суспільних груп, вимагало чіткої діяльності уряду, який готував проєкти законів, при стабільній роботі парламентської більшості.

Проте, незважаючи на правове регулювання, неурядові організації у Польщі мали свої негативні сторони, що в першу чергу полягало у не продовженні заходів і програм. Тобто, багато організацій, як внутрішніх так і міжнародних, починали реалізувати певні заходи, але за нестачею відповідних фондів, багато програм і заходів скоро припинялися.

Висновок. У ході даного дослідження було визначено, що розвиток діяльності громадських організацій наприкінці ХХ ст. мала ряд причин. По-перше, зміна політичної влади сприяла демократизації та реформуванню суспільства, що у свою чергу призвело до громадянської активності та створення нових організацій. По-друге, значна підтримка польського суспільства давала підставу для юридичного закріплення статусу «третього сектору», а належне фінансування, сприяло його діяльності. По-третє, громадські організації 90-х років ХХ ст. були спрямована на інформування та освіту суспільства, що було особливо важливим у перехідний для Польщі період.

Бібліографічний список:

1. Глондис Д. Польша як донор. Роль громадянського суспільства.
URL: <http://www.portal.engo.pl>http://www.cofund.org.pl/teraz_integracja
2. Збігнєв В. Співробітництво між НУО та органами самоврядування Варшава, 1997. 117 с.
3. Клименко О. Демократизація міжнародного співробітництва в діяльності польських неурядових організацій. Історіографічні дослідження в Україні. Ч.2. К.: НАН України, 2003. С. 59-69.
4. Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim/Pod red. M. Załuska. Katowice: "Slask", 1998. 178 с.
5. Rymcza M. Polityka państwa w obec trzeciego sektora obywatelskiego w Polsce w latach 1989-2006 / M. Rymcza//Trzeci Sektor. 2006.Nr.8. S. 2-10.
6. Білецький В. «Третій сектор» як основа громадського суспільства/ В. Білецький//Збірник наукових праць (третій випуск), підготовлений за дослідницькою програмою кафедри філософії «Громадське суспільство як здійснення свободи»/ За ред.. Анатолія Карася. Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. С. 62-83.
7. Statut polskiej fundacjiim. Roberta Schumana. URL: <http://schuman.pl/pl/fundacja/dokumenty/statut>
8. Fundacja Solidarności Polsko-Czesko-Słowackiej. Organizacja pożytku publicznego.
URL: <http://www.spczs.engo>.
9. Helsińska Fundacja Praw Człowieka. URL: <http://www.hfhrpol.waw.pl/Nprogram2-ru.html>
10. Про громадські об'єднання: Закон Польщі від 07 квітня 1989 р.
URL: http://mostiskeruju.at.ua/news/reestracja_gromadskikh_ob_ednan_u_republici_polshha/2012-09-06-258.
11. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku opodatkowy odosob fizycznych.URL: <http://isap.sejm.gov.pl/>
12. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku opodatkowy odosob prawnych. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/>
13. Про суспільно корисну діяльність і волонтерат: Закон Польщі від 29 травня 2003 р.
URL: <http://www.lawngo>.
14. Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Poland, of the other part. URL: <http://eur-lex.europa.eu>

References:

1. Glondy's D. Pol`shha yak donor. Rol` gromadyans`kogo suspil`stva.
URL: <http://www.portal.engo.pl>http://www.cofund.org.pl/teraz_integracja
2. Zbignyev V. Spivrobitny`chtvo mizh NUO ta organamy` samovyaduvannya Varshava, 1997. 117 s.
3. Kly`menko O. Demokraty`zaciya mizhnarodnogo spivrobitny`chtva v diyal`nosti pol`s`ky`x neuryadovy`x organizacij. Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini. Ch.2. K.: NAN Ukrayiny`, 2003. S. 59-69.
4. Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim/Pod red. M. Załuska. Katowice: "Slask", 1998. 178 s.
5. Rymcza M. Polityka państwa w obec trzeciego sektora obywatelskiego w Polsce w latach 1989-2006 / M. Rymcza//Trzeci Sektor. 2006.Nr.8. S. 2-10.
6. Bilecz`ky`j V. «Tretij sektor» yak osnova gromads`kogo suspil`stva/ V. Bilecz`ky`j//Zbirny`k naukovy`x pracz` (tretij vy`pusk), pidgotovleny`j za doslidny`cz`koyu programoyu kafedry` filosofiyi «Gromads`ke suspil`stvo yak zdzijsnennya svobody`»/ Za red.. Anatoliya Karasya. L`viv: VCz LNU imeni Ivana Franka, 2006. S. 62-83.
7. Statut polskiej fundacjiim. Roberta Schumana. URL: <http://schuman.pl/pl/fundacja/dokumenty/statut>
8. Fundacja Solidarności Polsko Cesko Słowackiej. Organizacja pożytku publicznego.
URL: <http://www.spczs.engo>.
9. Helsińska Fundacja Praw Człowieka. URL: <http://www.hfhrpol.waw.pl/Nprogram2-ru.html>
10. Pro gromads`ki ob`yednannya: Zakon Pol`shhi vid 07 kvitnya 1989 r.
URL: http://mostiskeruju.at.ua/news/reestracja_gromadskikh_ob_ednan_u_republici_polshha/2012-09-06-258.
11. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku opodatkowy odosob fizycznych.URL: <http://isap.sejm.gov.pl/>
12. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku opodatkowy odosob prawnych. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/>
13. Pro suspil`no kory`snu diyal`nist` i volontariat: Zakon Pol`shhi vid 29 travnya 2003 r.
URL: <http://www.lawngo>.
14. Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Poland, of the other part. URL: <http://eur-lex.europa.eu>